

Před časem jsem ukončil seriál nazvaný Z prachu vydupané. Rozuměj: výplatní otisky vydupané zp rachu filatelistického opoveržení a zapomnění. Přece jen existují i další texty, které doplňují okolnosti a události tohoto sběratelského oboru a přímo nesouvisejí se vzpomínkami.

Jeden z těchto textů jsem našel v odloženém Rukopisu práce "Katalog výplatních otisků mimopražských uživatelů z území Československa 1946 - 1988 (později rozšířeno do 1992, konce republiky). Podtext: ...s výplatním razítkem ve tvaru zoubkované pseudoznámky), jehož jsem spoluautorem společně s Lud'kem Janů. Domnívám se, že i když můj spoluautor je proti zveřejnění celého katalogu, pro jeho nedokonalost, neaktuálnost a neexistenci nových poznatků, domnívám se, že rukopis by měl být jako memorabilia zveřejněn. Nicméně, úryvek neuškodí (úvod rukopisné práce a jedna stránka z odborného textu.) Tuto část zveřejňuji pro doplnění historických skutečností. a pro úplnější informování veřejnosti, laické i odborné.

- 5 -

1. ÚVOD

Koncem 70. a začátkem 80. let se sběratelé zabývající se o výplatní otisky z území Československa dočkali prvních dvou dílů zachycujících tuto problematiku dvou základních období. Předně se jednalo o časový úsek let 1926 - 1939, který je zachycen v I. díle Katalogu výplatních otisků z území Československa 1926-39 autorů dr. Miroslava Boušky a ing. Ivana Leiše /práce vyšla ve Filatelistických sešitech svazového časopisu Filatelie č. 6-21/1979/. Dále to byl úsek let 1945-1948, který zaznamenal II. díl Katalogu výplatních otisků z území Československa 1945-48 /s výplatním razítkem tvaru motýlka/, příslušná práce autorů dr. Miroslava Boušky a ing. Ivana Leiše vyšla opět ve Filatelistických sešitech, příloze svazového časopisu Filatelie v číslech 24/1982 až 18/1983/. Poslední ze jmenovaných prací obsahovala též do té doby známé dodatky k oběma dílům katalogu a zároveň přinesla seznam výplatních otisků s československými výplatními razítky z období okupace. Není třeba doplňovat, že tyto katalogy sledovaly výhradně výplatní otisky firem, podniků, organizací a institucí, nikoliv otisků pošt /výplatní stroje se do provozu pošt dostaly až v roce 1946 a až na prvních několik výjimek, měly výplatní razítko ve tvaru pseudoznámky/.

Další období začíná teoreticky datem 17. 12. 1946. Datum 31. 12. 1948 bylo dle rozhodnutí československé poštovní správy zvoleno jako mezní datum pro změnu čs. výplatního razítka ze tvaru "motýlka" /či "větrné růžice"/ na tvar "zoubkované pseudoznámky". Tato změna byla avizována již dne 17. 12. 1946 ve věstníku č. 62 ministerstva pošt, ve kterém se praví:

"V novým výplatních strojích budou napřísťé výplatní otisky nového vzoru. Výplatní otisky budou tvořit: dvoukruhové razítko denní bez můstků s nápisem pošty, uprostřed název uživatele a výplatní razítko ve tvaru obdélníku, který je zoubkovaný. Dosavadní vzory výplatních otisků se budou vyměňovat, až výplatní stroje budou dány do opravy, nejpozději však do konce roku 1948." Věstník dále stanovil, že mimo výplatní stroje tří- a čtyřmístné se může používat i stroje pětímístného /rozuměj; pokud se týče výplatní hodnoty a počtu jejích míst ve výplatním razítku/.

Z těchto informací tedy vyčteme, že se jednalo o zásadní změnu - změnu výplatního razítka. Opomenuta by však neměla zůstat ani další podstatná změna - změna z jednokruhového denního razítka na dvoukruhové /i když zatím bez můstku, ty se přidružily k dennímu razítku později/.

Jak se ukázalo, toto nařízení se velmi pomalu začalo realizovat, zejména pak u těch strojů, které byly již v provozu a do opravy se dostaly později či vůbec ne. Výskyt výplatního otisku s výplatním razítkem ve tvaru motýlka máme ve svých sbírkách a dokumentačním materiálu zachyceno ještě v roce 1953/1/. Jednalo se o výplatní otisk dohlédací pošty BRATISLAVA 1 a uživatele TECHNOKOV n.p., Hlavní správa v Bratislavě /zachycen pod číslem B 116 II. dílu Katalogu, str. 88/. Než datum 25. 2. 1953. Je pravděpodobné, že i po tomto datu, se "motýlek" v našich otiscích vyskytl. Tyto výskyty jsou však ojedinělé; změna začala bezprostředně již v prosinci 1946 a koncem 40. let většina otisků měla nový vzhled. Začalo nové období.

Právě toto období od prosince 1946 do prosince 1988 je obsahem III. dílu Katalogu výplatních otisků z území Československa. Toto období je z typologického hlediska neuzavřené a nadále pokračuje. Navíc je však nejnáročnější, a to hned z několika zásadních důvodů. Předně je nejdelší. První období postihlo úsek necelých 14 let /od roku 1926 do 1939/. Druhý katalog jen prakticky 4 roky /1945-1948/. Dále v období po roce 1946 přibýlo mnoho výplatních strojů, ale i otisků. Odhadem možno říci, že ve srovnání s prvním obdobím života čs. otisků v této periodě zaznamenáváme až pětkrát více výplatních strojů. To se projeví na rozsahu katalogu a záznamech katalogových čísel. Sledovaná doba byla dobou složitou na politické a hospodářské vztahy. Začala se formovat socialistická ekonomika, která se projevila v častých změnách organizačních uspořádání politických, hospodářských, kulturních a společenských subjektů. Prováděné změny se projevily dříve nebo později v názvech uživatelů výplatních strojů. Doba zachytila ještě soukromé firmy, dále podniky pod národní správou, začaly se tvořit první socialistické podniky, národní podniky, spojené továrny, později koncernové podniky, výrobně hospodářské jednotky apod. Názvy subjektů zprvu zrušily vše, co bylo předtím. Došlo ke ztrátě jmenové kontinuity /nové dlouhé názvy popisovaly činnost subjektů/, později se praxe opět vrátila k původním či jiným originálním názvům. Je vidět, že všem změnám není konec. S tzv. přestavbou ekonomiky, která zintenzivněla v druhé polovině 80. let dochází k další reorganizaci, k vytváření dalších subjektů jakými jsou státní podniky apod.. Toto vše vede ke změnám vzezření výplatních otisků a ke vzniku dalších a dalších výplatních otisků. Výplatní otisk je tak barometrem doby, který zaznamenává citlivě každou změnu. Další výskyt výplatních otisků je předurčen fyzickým a morálním zastaráním naší první soustavy v poštovním provozu - soustavy Francotyp.

Postupně náš poštovní provoz byl a je obohacován novými soutěživí - namlukou jmenujme soustavy Postália, Postália-Junior, Pitney-Bowes, Lindaco-Krag atd. Tyto všechny důvody přispěly k závažnému rozhodnutí rozdělit další práce na katalogu do základních oblastí:

1. úsek: Výplatní otisky podniků, organizací a institucí z mimopráské oblasti od roku 1946 do 1988;
2. úsek: Výplatní otisky podniků, organizací a institucí Prahy od roku 1946 do současnosti;
3. úsek: Výplatní otisky čs. pošt z celého země od roku 1946 dodnes;
4. úsek: Výplatní otisky Protektorátu Čechy a Morava, Slovenska, zabraných zemí /1918 - 1945/.

Zahajovací práce na katalogu se ujali autoři předchozích dílů katalogu dr. Miroslav Bouška a ing. Ivan Leiš. Vývoj práce na katalogu dospěl do takového stádia, že po první části z vážných důvodů dr. Miroslav Bouška odstoupil od spolupráce a po delší přestávce cca dvou let práce obnovili bez přímé spolupráce dr. M. Boušky ing. Ivan Leiš s novým spolupracovníkem ing. Ludkem Janě s tím, že dr. Miroslav Bouška poskytl výplatní otisky své sbírky. První výsledkem této spolupráce je právě tento díl, který zachycuje mimopráské výplatní otisky podniků, organizací a institucí od roku 1946 do roku 1988.

Shrneme-li naše poznatky, můžeme říci, že i toto období je velmi zajímavé pro naše sběratele, především proto, že je poměrně dlouhé a dále, že není uzavřené. Řijeme v něm otisky tohoto období sbíráme a máme možnost je sbírat. Proto, je toto období přístupné nejen dospělým sběratelům, ale i těm, kteří začínají a zejména těm mladým. Proto je důležité a má své místo v historii čs. výplatních otisků a celé čs. poštovní historie.

Ke škodě oboru a sběratelů přispěl bohužel fakt, že na počátku tohoto období neexistovalo organizované sběratelství. Sbírání se věnovalo několik jedinců, z nichž někteří takřka nepřetržitě. Z nich jmenujme alespoň K. F. Pešáka z Lomu u Mostu, Mirko Marka z Teplic, dr. Karla Všečeku z Prahy, Jiřího Nekvasila z Prahy. Byli i další a zejména později na počátku 60. let, kteří sbírali výplatní otisky, ale nevydrželi u nich, či tento obor přestal být jejich hlavním oborem, nicméně je jim nutno vyslovit dík, že zachytili alespoň zlomek do mozaiky našeho sběratelství. Škoda jen, že tolik agilní arch. Albert Jonáš neobnovil své sběratelství výplatních otisků tak intenzivně ve 30. letech a svou sbírku prakticky nerozšířil. Před svou smrtí ji předal několika sběratelům. Hlavní sbírku uchoval dr. Karel Všeček a předal ji před svou smrtí Poštovnímu muzeu, kde je uložena dodnes. Zlom v pozitivním směru způsobila aktivita několika sběratelů, kteří až do konce roku 1975 sbírali individuálně /dr. Miroslav Bouška, ing. Pravoslav Kukačka na straně jedné a ing. Pavel Jech a ing. Ivan Leiš na straně druhé/. Příchodem poslední dvou jmenovaných koncem roku 1975 do KF 00-15 sběratelů specializovaných oborů za podpory Václava Nebeského a Karla Hor-kého se slili do této doby individuálně pracující sběratelé do kolektivu, jehož agilnost přerostla v únoru 1976 do takového stavu, že bylo možno založit sekci sběratelů výplatních otisků, která byla tehdy organizována na podpory tehdejšího předsedy KPH SČSP dr. Vratislava Palkosky. Sekce ve formě pracovní skupiny sběratelů výplatních otisků pracovala v rámci komise poštovní historie SČSP až do roku 1989 a od roku 1976 vytvořila výbornou základnu pro sbírání výplatních otisků. Jejím přispěním jsou výplatní otisky zejména v 70. a 80. letech jedním z nejsbíranějších oborů čs. poštovní historie a je možno říci, že organizovaná základna přispěla k zachycení většiny existujících výplatních otisků těchto let.

Závěrem úvodu chceme poděkovat všem, kteří nám při zpracování tohoto díla pomohli i sebemenším dílem. Bývalé pracovní skupině otisků výplatních strojů vedenou Tomášem Novákem, dnešní stolní společnosti sběratelů výplatních otisků a Poštovním muzeu v čele s jeho ředitelem dr. Pavlem Čvrtákem a jeho pracovníkem dr. Janem Galuškou. Uznání patří i dalším sběratelům, kteří nám při tvorbě tohoto katalogu pomohli, z nichž jmenujme alespoň ing. Vladimíra Feldmana, Františka Procházku, Otto Loserta, Josefa Hodana, Svatopluka Šampachy, Jaroslava Kyzilíka, dr. Petra Gebauera CSc, dr. Dušana Hrabce, Františka Páteníka a jiné.

Velký dík patří dr. Miroslavu Bouškoví, který stál u zrodu katalogu a metodiky čs. výplatního otisku a novodobého sběratelství, se sahající práci na tento dílu katalogu a poskytnutí jeho sbírky při tvorbě katalogu.

Autoři

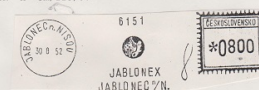
Praha červen 1991

Ke škodě oboru a sběratelů přispěl bohužel fakt, že na počátku tohoto období neexistovalo organizované sběratelství. Sbírání se věnovalo několik jedinců, z nichž někteří takřka nepřetržitě. Z nich jmenujme alespoň K. F. Pešáka z Lomu u Mostu, Mirko Marka z Teplic, dr. Karla Všeťčku z Prahy, Jiřího Nekvasila z Prahy. Byli i další a zejména později na počátku 60. let, kteří sbírali výplatní otisky, ale nevydrželi u nich, či tento obor přestal být jejich hlavním oborem, nicméně je jim nutno vyslovit dík, že zachytili alespoň zlomek do mozaiky našeho sběratelství. Škoda jen, že tolik agilní arch. Albert Jonáš neobnovil své sběratelství výplatních otisků tak intenzivně ve 30. letech a svou sbírku prakticky nerozšířil. Před svou smrtí ji předal několika sběratelům. Hlavní sbírku uchoval dr. Karel Všeťčka a předal ji před svou smrtí Poštovnímu muzeu, kde je uložena dodnes. Zlom v pozitivním směru způsobila aktivita několika sběratelů, kteří až do konce roku 1975 sbírali individuálně /dr. Miroslav Bouška, ing. Pravoslav Kukačka na straně jedné a ing. Pavel Jech a ing. Ivan Leiš na straně druhé/. Příchodem posledně dvou jmenovaných koncem roku 1975 do KF 00-15 sběratelů specializovaných oborů za podpory Václava Nebeského a Karla Hor-kého se slili do této doby individuálně pracující sběratelé do kolektivu, jehož agilita přerostla v únoru 1976 do takového stavu, že bylo možno založit sekci sběratelů výplatních otisků, která byla tehdy organizována na podpory tehdejšího předsedy KPH SČSP dr. Vratislava Palkosky. Sekce ve formě pracovní skupiny sběratelů výplatních otisků pracovala v rámci komise poštovní historie SČSP až do roku 1989 a od roku 1976 vytvořila výbornou základnu pro sbírání výplatních otisků. Jejím přispěním jsou výplatní otisky zejména v 70. a 80. letech jedním z nejsbíranějších oborů čs. poštovní historie a je možno říci, že organizovaná základna přispěla k zachycení většiny existujících výplatních otisků těchto let.

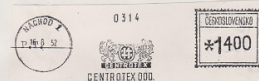
B/ Francotyp PR 8

Vzhledem k záměněm jednotlivých dílů mezi modely, nelze jednoznačně podle vzhledu OVS určit použitý model VS. Proto jsou pod tímto typem zahrnuty OVS z více různých modelů, u nichž se osová vzdálenost mezi DR a VR pohybuje v rozmezí 74-80 mm. Tyto vzdálenosti jsou sice přesně charakterizující model VS, avšak rytí rámu VR nebylo prováděno výrobcem a proto jeho osa není vždy ve středu mechanismu VC. Charakteristické znaky použité pro dělení jsou obdobné jako u typu PR 6. Na další zajímavosti nesledované tímto přehledem upozorňují poznámky pod jednotlivými obrázky.

21. 1K h 5m/113/ov

22. 1K h 5m/1121/ov

23. 1K h 4m/112/ov

